

партнерів або залучити нових?

- *Коригування і доопрацювання.* Перегляд і коригування партнерства, програм та (або) проекту в світлі отриманого досвіду. Аналіз загального результату, корекція окремих етапів роботи тощо.

- *Створення інституційної основи.* Створення відповідних структур і механізмів для партнерської взаємодії з метою забезпечення довгострокової взаємодії і наступності.

- *Продовження або завершення партнерства.* Забезпечення продовження партнерської взаємодії або досягнення угоди про завершення спільної діяльності.

Алгоритм побудови соціального партнерства забезпечує ефективну реалізацію освітніх ініціатив. Хоча в основі діяльності кожного сектору партнерства лежать різні пріоритети, цінності та характеристики, об'єднання ресурсного потенціалу усіх зацікавлених партнерів допомагає якісніше здійснювати процес успішної соціалізації та самореалізації зростаючої особистості, виховання її як патріота і громадянина, оскільки соціальне партнерство виступає чинником збагачення та ефективності виховного ресурсу різних соціальних інститутів.

Література

1. Безвух С. В., Стопчак А. Ю. Соціальне партнерство науки і бізнесу: форми взаємодії, проблеми і рекомендації щодо їх вирішення. Вісник Хмельницького національного університету, 2015. № 3. Т. 3. С. 7-14

2. Окушко Т. К., Петрович Ж. В., Кириченко В. І., Пашенко О. В., Сокол Л. М., Харченко Н. В.; наук. ред. Т. К. Окушко, (2018). Особистісно орієнтовані технології національно-патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях : метод. посіб. Київ – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 198 с.

3. Теннісон Р. Практичне керівництво по партнерству. URL: <https://www.unpei.org/sites/default/files.pdf>. Дата звернення: 12.04.2019.

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Представлено одну з актуальних проблем сучасності – профілактику шкільного насильства. Визначено найефективніші дії, які сприятимуть зниженню кількості випадків насильства в освітньому середовищі, наведено перелік життєвих навичок, здобуття яких сприяє зменшенню насильства. В центрі уваги – навички ефективного спілкування, співпереживання, розв'язання конфліктів, протидії соціальному тиску, адвокації і захисту, самоусвідомлення і самооцінки, аналізу проблем і прийняття рішень, критичного мислення, самоконтролю, керування стресом, мотивації успіху і гартування волі.

Система побудови стосунків у шкільному середовищі виявляється дуже важливою для розвитку старшокласників. Одним із факторів, який істотно впливає на подальше формування особистості, є проблема насильства або цькування.

Конвенція прав дитини містить зобов'язання для держави вживати рішучих заходів щодо захисту дітей від усіх форм насильства, образ, зловживання, відсутності піклування, для гарантування людської гідності, забезпечення їхнього права на максимально можливу турботу про здоров'я. У січні 2019 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», проте проблема насильства в освітньому середовищі не може зникнути миттєво, тому питання профілактики й запобігання проявам різних форм насильства – як фізичного, так і психологічного – була й залишається актуальною (Балакірева та ін., 2019, с. 80).

Проблемі насильства в освітньому середовищі присвячені дослідження таких вітчизняних науковців, як: М. Дмитренко, Є. Дубровська, Н. Зимівець, С. Кривцова, О. Лавриненко, Н. Лалак, Л. Лушпай, В. Панок, В. Пеняк, І. Харламова, О. Юрчик, М. Ясеновська та інші.

Серед зарубіжних дослідників, які займалися проблемою агресії та насильства у поведінці дітей, варто виділити N. Darmawan, D. Olweus, D. Lane, T. Moffitt, P. Randall, D. Tattum та інших.

Існує багато підходів до трактування дефініції «насильство». Всесвітня

організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає насильство як навмисне застосування фізичної сили, спрямованої проти іншої особи або групи осіб, результатом якого є тілесні ушкодження, психологічна травма, відхилення в розвитку або смерть. Насильство відрізняється від інших дій тим, що воно носить навмисний характер (Глазиріна, Костенко & Епоян, 2015, с. 13).

Дослідники В. Кириченко і В. Нечерда трактують поняття насильство як застосування сили у стосунках між учнями або вчителями стосовно учнів, рідше – учнів стосовно вчителів, жорстоке ставлення до особистості у різних формах (зокрема, фізичній, психологічній або емоційній), нехтування її інтересами та потребами з метою завоювання, збереження, панування прав, привілеїв іншої особистості (групи).

Більшість дітей усіх вікових категорій знайома з проблемою насильства в суспільстві, і це реалії нашого сьогодення: інтернет-ресурси, соціальні мережі, групи, ЗМІ, які виховують підліткову жорстокість, агресію, яка, своєю чергою, впливає на виховання майбутнього покоління (Кормило, 2015).

Дані міжнародного дослідження «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді HBSC» за 2019 свідчать, що понад третину (35 %) учнів ображали інших, 39 % учнів повідомили, що зазнали образ. Результати опитування учнівської молоді в 2019 році також демонструють, що серед тих, хто визнавав себе жертвою булінгу, понад третину (37,5 %) респондентів ігнорували булінг, ще 28,9 % намагалися чинити опір самостійно – як фізично, так і словесно. Практично кожен п'ятий (18,7 %) опитаний звертався за підтримкою до батьків, 13,5 % серед тих, хто визнав себе жертвою насильства, шукав підтримки друзів, і лише 4,6 % учнів, які усвідомлювали себе жертвами насильства, шукали підтримки у вчителів (Балакірева та ін., 2019).

Насильство в закладах загальної середньої освіти – глобальна проблема, яка поширена скрізь і має серйозні наслідки. Через насильство діти позбавляються можливості реалізувати своє право на освіту повною мірою. Проблема насильства в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти значною мірою викликана недостатньою сформованістю в учнів умінь,

які сприяють запобіганню та протидії насильству.

Тож нами було виділено життєві навички, важливі у контексті протидії насильству. Навички, що сприяють соціальному благополуччю:

- навички ефективного спілкування: чітко і спокійно висловлювати власну думку і позицію, без звинувачення; вислуховувати думку співрозмовника; відкрито висловлювати свої почуття, використовувати «Я-повідомлення»; просити про послугу, допомогу;

- навички співпереживання: розуміти почуття, потреби і проблеми людей, які страждають від насильства; правильно висловлювати це розуміння, надавати їм підтримку і допомогу;

- навички розв'язання конфліктів: розпізнавати конфліктні ситуації; уникати ескалації конфліктів; втручатися і застерігати інших від конфліктів, перш ніж вони загостряться; знаходити і впроваджувати мирні способи вирішення конфліктів;

- навички протидії соціальному тиску (упевненої поведінки, відмови, поведінки в умовах тиску, загрози насилля, протидії дискримінації): адекватно діяти у разі виникнення ситуації дискримінації, загрози насильства; протидіяти тиску з боку однолітків і дорослих щодо участі в насильницьких діях; упевнено відмовлятися підтримувати насильницькі дії; долати сором'язливість у разі необхідності звернутися за допомогою в ситуаціях булінгу, кібербулінгу;

- навички адвокації і захисту: брати участь у заходах, які пропагують ненасильницьку поведінку; долучатися, підтримувати та інформувати інших щодо ненасильницьких дій і організацій; відмовляти інших від перегляду фільмів і гри у відеоігри, які пропагують насильство.

Також виділено навички, що сприяють психологічному благополуччю:

1. Когнітивні (інтелектуальні навички):

- самоусвідомлення і самооцінки: здатність усвідомити свою унікальність; позитивне ставлення до себе, інших людей і життєвих перспектив; усвідомити власні цінності і відстоювати їх в умовах тиску;

- аналіз проблем і прийняття рішень: розуміти ролі жертви, агресора,

спостерігача; знаходити надійні джерела допомоги протидії насильству; визначати можливі ситуації насильства; визначати варіанти дій у ситуаціях насильства; оцінювати наслідки цих варіантів для себе й інших людей;

- навички критичного мислення: розпізнавати і розвінчувати стереотипи у соціальному оточенні; аналізувати власні стереотипи, переконання і уявлення, які підтримують насильство; розрізняти насильство і дружні піддражнювання; аналізувати вплив однолітків і засобів масової інформації щодо насильства; оцінювати насильницькі і ненасильницькі рішення, які транслюються через засоби масової інформації; допомагати зменшувати упередження і збільшувати толерантність щодо відмінностей, які існують між людьми;

2. Емоційно-вольові навички:

- навички самоконтролю, керування стресом: контроль проявів гніву; уміння долати тривогу; уміння справлятися з травмою, насиллям; у разі потрапляння у ситуацію насильства якнайшвидше опанувати себе і налаштуватися на боротьбу за своє життя;

- мотивація успіху і гартування волі: вірити в те, що можна протидіяти насильству; налаштуватися на успіх у боротьбі з насильством.

За результатами опитування педагога та батьки вважають, що найефективнішими діями, які сприятимуть зниженню кількості випадків насильства в освітньому середовищі, є проведення систематичних просвітницьких заходів з ненасильницької поведінки (61,7 % – батьків, 89,7 % – педагогів), впровадження якісних профілактичних програм (51,3 % – батьків, 76,0 % – педагогів), дотримання антибулінгової політики (51,0 % – батьків, 80,8 % – педагогів) (Андрєєнкова, Мельничук, & Калашник, 2019).

Отже, заклад освіти відіграє значну роль у формуванні життєвих навичок, які потрібні для уникнення і запобігання проявам насильства, безконфліктного спілкування, ненасильницької поведінки. Формування таких умінь може відбуватися під час організації учнівської активності у різноманітних формах, здійснення учнями вільного вибору сфери діяльності у позанавчальний час і способів організації роботи відповідно до своїх бажань, уподобань і здібностей

та опосередковується соціальним взаєморозумінням і співпрацею з іншими людьми, суб'єкт-суб'єктною взаємодією учнів із дорослими й однолітками на засадах ініціативності, особистісної відповідальності й толерантності, адекватною самооцінкою та мотивацією до успіху.

Література

1. Андрєєнкова, В. Л., Мельничук, В. О., & Калашник, О. А. (2019). *Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник*. Київ: ТОВ «Агентство «Україна».
2. Балакірєва, О. М., Павлова, Д. М., Нгуєн, Н-М. К., Левцун, О. Г., Пивоварова, Н. П., Сакович, О. Т., & Флярковська, О. В. (2019). *Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD»*. Київ: ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ».
3. Воронцова, Т. В., & Пономаренко, В. С. (2012). *Захисти себе від ВІЛ. Тренінги життєвих навичок: методичний посібник для педагога-тренера*. Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан».
4. Глазырина, Л. А., Костенко, М. А., & Епоєна, Т. А. (Ред.). (2015). *Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников*. Москва: БЭСТ-принт.
5. Корміло, О. (2015). Явище булінгу в освітньому просторі. *Проблеми гуманітарних наук: Психологія*, 35, 174–187.
6. *Навички заради здоров'я. Пам'ятки здоровому способу життя на засадах розвитку навичок: важливий компонент школи, дружньої до дитини, школи, що підтримує здоров'я*. (2004). Київ: ВООЗ.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 № 2657–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 01.04.2020).

Цвєткова Г. Г., м. Київ

КРЕАТИВНО-РОЗВИВАЛЬНИЙ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗДО: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Креативно-розвивальний освітній простір ЗДО представлено як умову розвитку, соціокультурного становлення, особистості дитини дошкільного віку, як креативно-духовну динамічну єдність суб'єктів освітнього процесу та систему їхніх відносин. Розкрито основні принципи проектування креативно-розвивального освітнього середовища ЗДО

Виклики сьогодення висувають перед сучасної системою дошкільної освіти нові вимоги. Серед них створення комфортного освітнього середовища для дітей дошкільного віку. Дефініції «освітній простір», «освітнє середовище» активно впроваджуються в сучасний педагогічний тезаурус. Більше того, поява в педагогіці, в дошкільній педагогіці категорії «простір» (простір – філософська